

U PROCJEPU DRŽAVNE PRIPADNOSTI I ETNIČKO-JEZIČNIH POSEBNOSTI – PRIMJER IZBORA BARSKOGA NADBISKUPA SREDINOM XVIII. STOLJEĆA

Lovorka ČORALIĆ

Hrvatski institut za povijest, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

e-mail: lovorka@misp.isp.hr

IZVLEČEK

Na osnovi dokumenta, ki je bil najden v fondu Arhiva družine Karaman v Državnem arhivu v Zadru (pismo barskega klera in ljudstva papežu Benediktu XIV. iz leta 1743) se sklepa o zgodovinskih okoliščinah in stanju v Barski nadškofiji v prvi polovici XVIII. stoletja. Razčlenjujejo se vsebina in razlogi, da so se prebivalci Bara obrnili na papeža, kakor tudi osrednji protagonisti, ki so v pismu omenjeni z izjavami. Posebna pozornost je namenjena okoliščinam izbora in delovanja cerkvenih prelatov v specifičnih državno-političnih in etnično-jezikovnih posebnostih Barske nadškofije.

Ključne besede: Bar, Barska nadškofija, Beneška Albanija, Rim, papež Benedikt XIV., Kongregacija za širjenje vere, cerkvena zgodovina

AL BIVIO TRA APPARTENENZA NAZIONALE E PARTICOLARITÀ ETNICO-LINGUISTICHE – L'ELEZIONE DELL' ARCIVESCOVO DI ANTIVARI VERSO LA METÀ DEL SETTECENTO

SINTESI

Basandosi su un documento trovato nel Fondo della famiglia Karama, depositato presso l'Archivio di Stato di Zara (la lettera del clero e dei laici di Antivari a papa Benedetto XIV, risalente al 1743), il presente contributo si sofferma sulle circostanze storiche e sulla vicenda dell'arcivescovado di Antivari nella prima metà del Settecento: nell'analizzare il contenuto della lettera e i motivi per cui gli abitanti di Antivari si rivolsero al papa, si concentra sui protagonisti principali di cui si fa esplicita menzione nella lettera, ponendo in rilievo particolare il contesto delle

elezioni e l'attività dei prelati nell'ambito delle particolarità politico-nazionali ed etnico-linguistiche dell'arcivescovado di Antivari.

Parole chiave: Antivari, arcivescovado di Antivari, Albania veneta, Roma, papa Benedetto XIV, Congregazione per l'evangelizzazione dei popoli, storia della chiesa

U crkvenoj, ali i u društvenoj i kulturnoj povijesti južnoga dijela istočnojadranskog priobalja, Barska je nadbiskupija neprijeporno predstavljala značajan integrativni čimbenik tamošnjeg katoličkog stanovništva. U vrelima je prvi puta zabilježena koncem X. stoljeća u doba vladanja bizantskoga cara Lava VI. Mudroga (886.–912.), a isprva je pripadala Dračkoj te potom Dubrovačkoj nadbiskupiji. Godine 1089. uzdignuta je na rang nadbiskupije, a od prve polovice XVI. stoljeća nadbiskup barski nosi i naslov "primas Srbije". Tijekom srednjega vijeka, sve do pada Bara pod osmanlijsku vlast (1571. godine), u samom sjedištu nadbiskupije i njegovoj okolici nastala su i opstojala brojna sakralna zdanja, rasadište barskog duhovnog i kulturnog života, ali i važno posvjedočenje uključenosti toga kraja u uljudbene tijekove duž jadranske obale i Sredozemlja.¹ Nakon prijelomne 1571. godine, kada grad Bar i područje Barske nadbiskupije bivaju izuzeti iz dotadašnjih mletačkih prekojadranskih stečevina (Mletačke Albanije – *Albania Veneta*) i postaju (sve do crnogorskog osvajanja 1878. godine) dio osmanlijskih posjeda, postupno se mijenja i ukupna demografska slika grada (migracijska gibanja, etničke i vjerske promjene), a Katolička je crkva prisiljena na opstojanje u izrazito otegotnim okolnostima. U tom razdoblju, naime, barski nadbiskupi uglavnom ne obitavaju u dodjeljenom im sjedištu (Baru), već u susjednim mletačkim područjima (Paštrovići, Budva, Boka Kotorska) te je samim time njihovo izravno obavljanje temeljne pastoralne službe na području Barske nadbiskupije krajnje suženo ili u potpunosti onemogućeno. Međutim, usprkos nemogućnosti rezidiranja u sjedištu svoje nadbiskupije, čelnici barske crkve tijekom XVII. stoljeća u svojim vizitacijama posvjedočuju o još uvijek primjetnom postojanju brojnih sakralnih zdanja na području samoga grada, kao i u njegovoj neposrednoj okolici. Primjerice, prema izvješću barskoga nadbiskupa Marina Bize (1608.–1624.) iz 1610. godine, u Baru je – uz prvostolnu (sv. Jurja) i tri zborne crkve (sv. Petra, sv. Ilije i sv. Marije *extra muros*) – postojalo još 18 sakralnih zdanja, dočim ih se u podgrađu i bližoj okolici nalazilo još 48. Šezdeset godina kasnije (1671. godine) Peraštanin Andrija Zmajević, barski nadbiskup od 1671. do

¹ O povijesti Barske nadbiskupije vidi detaljnije: Farlati, 1817; Theiner, 1863; 1875; Marković, 1902; Stanojević, 1912; Šufflay, 1916; Radonić, 1950; Marković, 1998; 2002; Jovović, 2004; Čoralić, 2006a; 2006b.

1694., izrijekom spominje ukupno 53 crkve i kapele u samome gradu i njegovoj okolici (Marković, 1998, 209–223; Bošković, 2004, 234–242; Jovović, 2004, 80–81; Čoralić, 2006a, 130).

Razdoblje XVIII. stoljeća, kojime se bavi ovaj prilog, u početnom je dijelu obilježilo djelovanje nadbiskupa Vicka Zmajevića (1701.–1713.), rođenjem Peraštanina, pregnućima i djelima znamenitog branitelja opstojnosti Katoličke crkve na području Barske nadbiskupije. Iako (kao niti njegovi prethodnici) nije bio u mogućnosti rezidirati u samom gradu Baru, Zmajević je – zahvaljujući vlastitu angažmanu i požrtvornosti – uspijevao kod osmanlijskih vlasti ishoditi nešto povoljniji položaj za pripadnike Katoličke vjere na barskom (te širem albanskom) području, a 1703. godine uspješno je održao crkveni sabor u albanskom Mrkinju kraj Lješa, odluke kojega su prevažno vrelo za poznavanje tadašnjih prilika u ovim krajevima. Godine 1713. Zmajević je imenovan zadarskim nadbiskupom, a svoju odanost katoličkom puku na području Barske nadbiskupije iskazao je kao poticatelj i provoditelj (između 1726. i 1733. godine) seobe albanskih katoličkih izbjeglica sa šireg područja oko Skadarskog jezera u neposrednu zadarsku okolicu (današnji zadarski predio Arbanasi, područje Zemunika, Poličnika i dr.).²

Barski je nadbiskup Vicko Zmajević ostao upamćen kao iznimno ugledan crkveni dostojanstvenik svoga doba, ali i kao uspješan posrednik između barskog katoličkog puka i osmanlijskih vlasti. Međutim, njegov relativno brzi odlazak na čast zadarskoga nadbiskupa, kao i brojne naslijeđene otegotne okolnosti djelovanja, razlog su što se tijekom XVIII. stoljeća – u doba njegovih nasljednika – u Barskoj nadbiskupiji opće prilike po katoličke vjernike nisu bitnije promijenile na bolje. Tome su doprinosile i neuspjele mletačke vojne akcije za oslobođenje Bara (takvi su pokušaji zabilježeni 1596., 1649., 1689. i 1694. godine), kao i okončanje ratnih zbivanja 1714.–1718. godine, koji su preostatu je barskoga katoličkoga žiteljstva donosili samo nova stradanja, zatiranja i progonstva (Milošević, 1960, 788–804; Jovović, 2004, 121–122, 136–137, 141). Prva polovica XVIII. stoljeća doba je kada se – zbog pritisaka i otvorenog terora osmanlijskih vlasti – nesmiljeno nastavlja demografsko opadanje katoličkoga žiteljstva Barske nadbiskupije. Brojni katolici u gradu i njegovoj okolici u tom razdoblju prelaze na islam ili na pravoslavlje, a nemali dio trajno se iseljava na slobodna kršćanska područja. Barska nadbiskupija – višestoljetna stabilna i pouzdana ustanova okupljanja, zajedništva i sigurnosti barskih vjernika – kao i njezini predvodnici, nadbiskupi, imali su, upravo zbog svojega ugleda među običnim pukom, u ovakvim povijesnim vremenima osobito tešku i odgovornu ulogu. Opstanak Barske nadbiskupije, ali i njezino što učinkovitije djelovanje, bilo je,

2 O barskom i zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajeviću postoji brojna literatura. Vidi, primjerice: Farlati, 1817, 141–171; Ljubić, 1856, 321–322; Marković, 1902, 149–151, 209; Butorac, 1928, 15–33; Radonić, 1950; Krstić, 1988; Kraljević, 1996; Čoralić, Prijatelj Pavičić, 2000; Mirdita, 2003; Babić, 2005.

ne samo u tadašnjim povijesnim trenucima, jedno od središnjih pitanja održanja katolika toga područja. Nedostatak domaćega svećenstva, njegova nedovoljna naobrazba i izrazito otegotne okolnosti djelovanja na osmanlijskom teritoriju te – istodobno – teškoća dolaženja i opstojanja svećenika koji su zavičajem bili iz drugih krajeva (kako dalmatinskih i bokeljskih, tako i talijanskih), postupno su vjerski život na području Barske nadbiskupije sveli na razinu borbe za opstanak i preživljavanje. Sveta Stolica, Kongregacija za širenje vjere i njihova nastojanja da se misionarskim radom i školovanjem crkvenog podmlatka poniklog iz katoličkih krajeva pod osmanlijskom vlašću popravi katastrofalno stanje Katoličke crkve duž širega područja europskoga jugoistoka, imali su određen pozitivan učinak i na položaj Crkve na području Barske nadbiskupije. Upravo radi te činjenice, ugleda, moći i važnosti koje su središnje ustanove Katoličke crkve u Rimu imale na vjerske prilike u našim krajevima u doba već poodmakle osmanlijske vlasti nad njima, usmjerenost klera, kako najvišeg (nadbiskupa ili biskupa), tako i običnih lokalnih župnika i svekolikoga katoličkoga pučanstva, bila je u svojim nadanjima i očekivanjima upravljena prema Rimu. Jedno takvo zanimljivo posvjedočenje o upućenosti barskoga puka i klera na Svetu Stolicu tema je i ovoga priloga. Također, kako će biti razvidno iz nastavka teksta, ovaj nam isječak iz barske crkvene prošlosti ukazuje na tada iznimnu osjetljivost položaja barskih nadbiskupa kao posrednika između katoličkog (albanskog i slavenskog) puka i osmanlijskih vlasti.

Riječ je o dokumentu – pismenom obraćanju barskoga klera i puka papi Benediktu XIV. (1740.–1758.) s kraja 1743. godine.³ To je doba kad je Barska nadbiskupija, nakon smrti Peraštanina Matije Štukanovića (nadbiskup od 1722. do 1743. godine; rezidirao iz Perasta), ostala bez svog predvodnika. Pismo je upućeno iz Bara 29. prosinca 1743. Jedan od sačuvanih prijepisa, uporabljen u ovom radu, pohranjen je u Državnom arhivu u Zadru, u sklopu fonda Arhiv obitelji Karaman (DAZ, 1), koji dijelom sadrži – vezano uz djelovanje zadarskoga nadbiskupa Matije Karamana (1745.–1771.) – i brojne dokumente koji se odnose na onodobnu povijest istočno-jadranskih nadbiskupija i biskupija pod osmanlijskom vlašću.

Osnova obraćanja "siromašnih i zapuštenih" Barana papi jest molba da se Barskoj nadbiskupiji, nakon smrti prethodnog nadbiskupa Štukanovića, dodijeli crkveni dostojanstvenik zavičajem s njihova matičnoga područja, koji bi tako lakše mogao obnašati svoju dužnost na teritoriju dodijeljene mu nadbiskupije. U uvodnom dijelu teksta upravo se naglašava – snažnim riječima i primjerima – da je "*povera, infellicissima, la sempre vedova*" Katolička crkva na ovom području pod *Dominio Ottomano* ostala bez dovoljno svećenika, poglavito bez njihova predvodnika odnosno nadbiskupa te da su posljednja dobra vremena za Barsku nadbiskupiju, kad je riječ o

3 Pismo spominju (ne objavljujući ga u cjelovitom izvorniku): Radonić, 1950, 577–578 i Jovović, 2004, 148–149. Podrobniju obradu pisma usporedi u: Čoralić, 2006b, 129–139.

njezinim poglavarima, bila u doba sadašnjeg zadarskog nadbiskupa Vicka Zmajevića te u doba apostolskog administratora Petra Bogdanija, negdašnjega skadarskoga biskupa (1656.–1677.), tada nadbiskupa Skopske nadbiskupije (1677.–1689.): "[...] *e forse ne anche compartita dal suo Sposo ad esclusione di quelli soli tempi, quando ebbe per Arcivescovo Monsignor Zmajevich ora Arcivescovo di Zara, che quantunque lontano ode li nostri clamori, compatisce le nostre calamità, e compiangere, ma senza rimedio, le nostre miserie, così ancora quando fu amministrata da Monsignor Pietro Boghdani, mentre era Vescovo di Scutari, che poi fu traslatato all'Arcivescovato di Scopia nella Servia dove era nato [...]*" (DAZ, 1, fol. 1–2). Uzroke sadašnjeg otežanog položaja katolika u Barskoj nadbiskupiji tamošnji kler i vjernici nalaze u činjenici da su njihovi crkveni poglavari poglavito bili "druge nacije" (a ne osmanlijski podložnici) odnosno da su zavičajem dolazili iz krajeva koji su izvan osmanlijskoga državnoga područja. Otuda je bila razvidna i njihova nesklonost, strah i nemogućnost boravka na barskom području, ali i izraženo nepovjerenje osmanlijskih vlasti koje su u dojučerašnjim podanicima kršćanskih vladara vidjele moguće uhode i doušnike. Upravo su stoga, razlažu sastavljači pisma, prethodni barski nadbiskupi poglavito stolovali u mletačkim (*sotto al dominio del Prencipe cattolico*) uporištima Budvi i Kastelu Lastvi (Petrovac) te su njihov dolazak u Bar i na područje Barske nadbiskupije lokalni osmanlijski upravitelji uvelike otežavali. Ako su pak barski svećenici i predstavnici katoličkoga pučanstva željeli pohoditi svojega crkvenog poglavara u njegovu sjedištu, na putu do Budve ili Kastela Lastve odnosno bilo kojega drugog mletačkoga grada, čekala ih je naporna i otegotna procedura i uvijek neugodan prijelaz granica između dviju neprijateljskih država. Nezadovoljni i očajni Barani stoga izriječkom pišu o općem urušavanju temeljnih sastavnica vjerskoga života na području Barske nadbiskupije, o nemogućnosti održavanja liturgijskih obreda, o nedostatku odgovarajuće crkvene izobrazbe tamošnjeg klera te uopće o izostanku pravog duhovnoga vodstva. Stoga barski katolički vjernici, naglašavajući to u pismu više puta, od pape mole da za njihova sljedećeg crkvenog dostojanstvenika bude izabran svećenik "*della nostra medesima Nazione e che sia suddito Turco*," koji će imati želju i hrabrosti boraviti i djelovati na području dodijeljene mu nadbiskupije. Napominju da je to potrebno upravo radi državno – političke posebnosti u kojoj se nalazi Barska nadbiskupija te da se te okolnosti – koje nisu karakteristične za dijeceze pod kršćanskom vlašću – od Svete Stolicе svakako moraju opažati i uvažavati. Iz ovoga dijela dokumenta također su razvidne i druge sastavnice koje su položaj barskoga nadbiskupa činile posebno osjetljivim. Naime, jedan od razloga zbog kojeg Barani i drugi vjernici Barske nadbiskupije inzistiraju na nadbiskupu zavičajem s njihova matičnoga područja zasigurno je i značajna prisutnost vjernika albanske etničke pripadnosti. Nadbiskup Matija Štukanović koji nije poznavao albanski jezik (za razliku od Vicka Zmajevića, jednako omiljenog i štovanog i među slavenskim i albanskim katolicima barskoga područja), zasigurno

nije mogao biti potpuno prihvaćen od svekolikog, povećim dijelom i albanskoga katoličkog puka Barske nadbiskupije. Nadbiskup rođenjem iz Barske nadbiskupije (ili susjedne Skadarske biskupije), takvih jezičnih problema ne bi imao te bi njegovo posredovanje između dvije etničko-jezične skupine iste vjere bilo nesumljivo efikasnije i prihvatljivije od tamošnjeg svekolikog pučanstva (Čoralić, 2006b, 133).

O žalosnom i teškom stanju Barske nadbiskupije papu mogu, napominju Barani, vjerodostojno izvijestiti i Ivan Krstitelj Kazazi (Nikolović), tada već imenovani nadbiskup Skopske nadbiskupije, kao i nadžupnik hrvatske svetojeronimske crkve (*arciprete di San Girolamo delli Schiavoni di Ripetta*), dobro upoznati sa stanjem misija i katoličkoga klera na područjima pod osmanlijskom upravom. Ovdje je posebno zanimljiva zabilježba o Ivanu Krstitelju Kazaziju (1702.–1752.), Albancu iz Đakovice, doktoru teologije, apostolskom vizitatoru pri misijama u Bugarskoj i generalnom vikaru Skopske nadbiskupije. Čelnikom potonje imenovan je 23. rujna 1743., a zanimljivo je da Barani, koji pismo papi pišu koncem prosinca 1743., nisu niti nakon više od tri mjeseca od Nikolovićeve imenovanja skopskim nadbiskupom bili obaviješteni o toj činjenici te ga u svojem dopisu i dalje drže generalnim vikarom. Taj podatak posvjedočuje o nemaloj tadašnjoj izoliranosti i zapostavljenosti Barske nadbiskupije i tamošnjega klera (Radonić, 1950; Zefi, 2004, 24–28; Čoralić, 2006b, 133).

U nastavku pisma Barani napominju da se, ukoliko Sveta Stolica ne može među barskim i skadarskim svećenicima pronaći osobu odgovarajuću za najvišega prelata Barske nadbiskupije, njihovim upraviteljem (administratorom) imenuje aktualni biskup Skadra, područja koje se također nalazi pod osmanlijskom upravom. Tamošnji su kler i crkveni dostojanstvenici, naime, radi poznavanja stanja na području Barske nadbiskupije, ali i podudarajućih povijesno-političkih okolnosti, barskim katolicima mnogo prikladniji od svećenika s područja pod mletačkom državnom upravom. Ujedno bi time (izborom nadbiskupa albanskog etničkog podrijetla) dotad prisutni jezični problemi u djelovanju čelnika Barske nadbiskupije bili otklonjeni.

U jednom od završnih obraćanja papi Barani napominju da se – ako se svećenik dostojan nadbiskupske časti ne može pronaći niti među barskim niti među skadarskim klerom, a Sveta Stolica ne želi imenovati upravitelja – barskim nadbiskupom imenuje crkveni uglednik prema prosudbi katoličke središnjice. Međutim, Barani naglašavaju, svakako ne žele da to bude redovnik (*religioso*), jer su s redovnicima barski kler i puk u obnašanju visokih crkvenih službi na njihovu području imali vrlo loša iskustva. Ponajviše su takvi bili redovnici iz Italije, koji su – prema riječima Barana – već u domovini zanemarili kršćansku vjeru i prebjegli u Bar, gdje su se poturčili te zasnovali obitelji (*"sono fatti Turchi, ed hanno moglie, e figli"*). Njihovo je ponašanje veliko ruglo za tamošnje katolike te istodobno negativan primjer i podstrek svima onima koji žele prijeći na islam.

Na kraju molbe barskoga klera i puka papi razlaže se da ako sljedeći barski nadbiskup bude zavičajem s osmanlijskoga državnoga teritorija, tada on ne bi mogao vršiti upravu u Budvi i Kastelu Lastvi, područjima pod mletačkom upravom. U tom slučaju Barani traže da se uprava crkvena nad tim gradovima povjeri apostolskom vizitatoru. Jednako tako, Barani naglašavaju da u Kastelu Lastvi odnosno Budvi ionako obitava relativno malo katoličkih obitelji (u Kastelu Lastvi samo tri odnosno četiri kuće, a u Budvi dvadesetak), a da su barski katolici – usprkos nedaćama i progonima od osmanlijskih upravitelja – brojniji i stoga vrjedniji pozornosti i brige Svete Stolica i Kongregacije za širenje vjere. Rezidiranjem nadbiskupa u Baru "*numero cattolico gregge Antivarese*" dobilo bi svojega duhovnoga pastira koji bi ih mogao redovito obilaziti, što bi ohrabrilo barski katolički živalj da i dalje obdržava svoju vjeru. Na kraju pisma još se jednom naglašava prijevka potreba izbora nadbiskupa među barskim svećentvom i sažimaju otprije izrečene prednosti takve odluke. U dataciji pisma Bar se bilježi kao grad u Albaniji (*Antivari de Albania*), a u potpisu kojime ova molba završava skupno se navode podnositelji – "*Li Umlissimi, ubidentissimi, e rassegnatissimi – il Clero, e Popolo Cristiano Cattolico Antivarese.*"

Događaji koji su uslijedili pokazuju nam da je papa Benedikt XIV. udovoljio molbama barskoga klera i puka te je nakon pola stoljeća djelovanja nadbiskupa podrijetlom iz Boke Kotorske ili Italije, čelnikom Barske nadbiskupije imenovao Marka Deluchija (Luchi, Lukić), zavičajem s barskoga područja (prema nekim autorima iz Šestana ponad Bara, a prema drugima iz sela Šušanj zapadno od grada). Kao i većina njegovih prethodnika, i Deluchi je pohađao Ilirski kolegij u Loretu, a nakon povratka u domovinu obnašao je službe generalnog vikara Barske nadbiskupije te upravljao albanskom biskupijom Gornjeg Pulata (1731.–1745.). Barskim je nadbiskupom imenovan 9. ožujka 1746., ali njegovo je sveukupno djelovanje trajalo prekratko jer je preminuo već 1749. godine (Farlati, 1817, 176; Marković, 1902, 210; Krstić, 1988, 11; Jovović, 2004, 222–224; Čoralić, 2006b, 134). Čelništvo Barske nadbiskupije potom je pripalo Lazaru Vladagniju, odvjetku ugledne albanske obitelji i prethodno obnašatelju službe biskupa biskupije Sappa u sjevernoj Albaniji. Upravo je izbor Deluchija i Vladagnija, ali i njihovih nasljednika tijekom XVIII. i XIX. stoljeća (Juraj Giunchi iz Livara, 1786.–1787.; Juraj Angelo Radovani iz Skadarske biskupije, 1787.–1790.; Franjo Borzi iz Skadra, 1791.–1822.; Vincenzo Battucci iz Skadra, 1824.–1839.), razvidan pokazatelj kako je Sveta Stolica nastojala voditi računa o posebnostima Barske nadbiskupije. Svi rečeni imenovani nadbiskupi zavičajem su sa područja koje se nalazilo pod osmanlijskom vlašću (Barska nadbiskupija ili Skadarska biskupija). Nadalje, riječ je o albanskim prelatima, čime se pokušalo uvažiti etničko-jezične posebnosti Barske nadbiskupije u kojoj je tada obitavao i značajan broj vjernika albanske etničke pripadnosti (Čoralić, 2006b, 134).

Dokument koji se ovdje raščlanjuje – pismo barskoga klera i puka papi Benediktu XIV. – posvjedočenje je povijesnih okolnosti u kojima se zadesila Barska nadbiskupija na kraju prve polovice XVIII. stoljeća. Svojom rječitosti i sugestivnim izražajem zorno kazuje o nedaćama, stradanjima i tegotnim uvjetima opstojanja barskih katolika u vrijeme kada su njihovim gradom i najvećim područjem nadbiskupije već više od stoljeće i pol vladale Osmanlije. Pismo, nadalje, kazuje i o suodnosima Barske nadbiskupije i tamošnjega klera sa susjednim nadbiskupijama i biskupijama te izrijezom naglašava imena i ljude, mahom znamenite crkvene dostojanstvenike (Vicko Zmajević, Andrija i Petar Bogdani, Ivan Krstitelj Kazazi), koji su tada imali pretežit ulogu u kreiranju politike Katoličke crkve na tim područjima. Iz pisma je, nadalje, razvidna iznimno osjetljiva i zahtjevna uloga koju su imali barski nadbiskupi (kao i drugi ovdje zabilježeni crkveni dostojanstvenici) i biskupi drugih albanskih biskupija kao posrednici između svoje pastve i osmanlijskih vlasti. Njihovo je djelovanje, usljed posebnosti državno-političke pripadnosti područja Barske nadbiskupije, bilo posebno otežano te je obraćanje barskih katolika papi pokušaj da se kompromisnim rješenjem (odabirom nadbiskupa s tog državno-političkog teritorija) pronađe način za uspješnije djelovanje njihova crkvenog čelnika. Također, spis kazuje i o etničko-jezičnim posebnostima vjernika Barske nadbiskupije koje je Sveta Stolica nastojala uvažavati te je – razvidno je iz kasnijih događanja – izbor nadbiskupa albanske etničke pripadnosti dodatno nastojanje da se pronađu najučinkovitija rješenja za opstanak i suživot katoličkih vjernika te ugrožene nadbiskupije. Na kraju, ovim se sažetim prilogom teži dodatno osvijetliti odsječak iz barske crkvene prošlosti, povijesnim tijekom prebogate događanjima i ličnostima, ali u historiografiji još uvijek nedovoljno znanstveno-istraživački obrađene.

ON THE HORNS OF THE DILEMMA BETWEEN CITIZENSHIP
AND ETHNIC-LINGUAL PARTICULARITIES – THE CASE OF SELECTING
THE ARCHBISHOP OF BAR IN THE MID 18TH CENTURY

Lovorka ČORALIĆ

Croatian Institute of History, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

e-mail: lovorka@misp.isp.hr

SUMMARY

The first half of the 18th century is considered to be an extremely difficult period for the Catholic Church in the Archdiocese of Bar. After the Ottoman-Venetian war (1714–1718) and following another episode from a series of failed attempts by the Venetians to subjugate Bar, the situation of the Catholics in the archdiocese had further deteriorated. The relentless persecution and oppression by the Ottoman

authorities had caused the decrease of the Catholic population. Another problem of the Archdiocese of Bar, the central institution for the union of the local Catholic population, which cannot be neglected due to its considerable significance, is the lack of activity of the archbishop among the believers. Most archbishops of Bar were not born within the Ottoman realm (coming from Boka Kotorska or from Italian cities) and were usually stationed in Boka Kotorska or in Budva, from where they would rarely set out to visit their archdiocese. In the year 1743, after the death of archbishop Matija Štukanović from Perast, who did not pay a single visit to his archdiocese during the 20 years of his service, the clergy and the believers of the Archdiocese of Bar wrote a letter to the Pope, asking him to assign a priest from the Ottoman realm, from the area of Bar or Skadar, as the next archbishop. The prelate from this area could use his knowledge of Albanian and Croatian languages to surmount ethnic and lingual particularities of the believers residing in the Archdiocese of Bar. This work is a detailed study of the contents of the letter the people from Bar wrote to the Pope. It emphasizes the circumstances surrounding the selection and the activities of the archbishops of Bar, characterized by the specific state and politics and by the ethnic and lingual particularities within their domain.

Key words: Bar, Archdiocese of Bar, Albania Veneta, Rome, Pope Benedictus XIV, Congregation for the Propagation of the Faith, Church history

IZVORI I LITERATURA

- DAZ, 1** – Državni arhiv u Zadru (DAZ), Arhiv obitelji Karaman, kut. 14, 5.28. Razni crkveni spisi, 29. XII. 1743, fol. 1–9.
- Farlati, D. (1817):** Illyricum sacrum. Vol. VII. Venetiis, Apud Sebastianum Coleti.
- Theiner, A. (1863):** Vetera monumenta Slavorum meridionalium. Vol. I. (ab Innocento pp. usque ad Paulum PP. III, 1198.–1548.). Romae, Typis Vaticanis.
- Theiner, A. (1875):** Vetera monumenta Slavorum meridionalium. Vol. II. (a Clemente VII. usque ad Pium VII., 1524.–1800., cum additamentis saec. XIII. et XIV.). Zagrabiae, Ex Officina societatis typographicae.
- Babić, V. (2005):** Razgovori Duhovni Vicka Zmajevića. Zadar, Hrvatsko kulturno društvo Napredak.
- Bošković, T. (2004):** Bar pod mletačkom vlašću 1443–1571. godine. Bijelo Polje, Pegaz.
- Butorac, P. (1928):** Zmajevići (ogledi). Zagreb, Zaklada tiskare Narodnih novina.
- Čoralić, L. (2005):** Duhovne osobe iz grada Bara u Mlecima (XIV.–XVI. stoljeće). Povijesni prilozi, 24, 28. Zagreb, 45–70.

- Čoralić, L. (2006a):** Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice. Zagreb, Dom i svijet – Hrvatsko građansko društvo Crne Gore (podružnica Bar).
- Čoralić, L. (2006b):** Iz prošlosti Barske nadbiskupije. Pismo barskoga klera i puka papi Benediktu XIV. iz 1743. godine. Povijesni prilozi, 25, 30. Zagreb, 129–139.
- Čoralić, L., Prijatelj Pavičić, I. (2000):** Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688.–1712.) i Vicka Zmajevića (1713.–1745.). Građa i prilozi za povijest Dalmacije, 16. Split, 93–269.
- Jovović, I. (2004):** Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije. Bar, Nadbiskupski ordinarijat.
- Kraljević, V. (1996):** Gli ortodossi negli scritti di Vincenzo Zmajević (1670–1745). Roma, Pontificia Universitas Gregoriana. Facultas Theologiae.
- Krstić, K. (1988):** Doseljenje Arbanasa u Zadar. Zadar, Mjesna zajednica Arbanasi.
- Ljubić, Š. (1856):** Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna – Zara, Rod. Lechner librajo dell'I. R. Università – Battara e Abbelich librajo.
- Marković, I. (1902):** Dukljansko-barska metropolija. Zagreb, Tisak Antuna Scholza.
- Marković, S. (1998):** Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji Sv. kongregaciji za širenje vjere: godina 1671. Istorijski zapisi, 71, 1–2. Podgorica, 209–223.
- Marković, S. (2002):** Barski disktrikt u eklezijastičkim relacijama od 1627. do 1644. godine. Istorijski zapisi, 75, 3–4. Podgorica, 45–74.
- Milošević, M. (1960):** Oko pokušaja osvajanja Bara i Ulcinja 1717. i 1718. godine. Istorijski zapisi, 13, knj. 17, sv. 4. Titograd, 788–804.
- Mirdita, Z. (2003):** Vicko Zmajević i njegovo zauzimanje za Albance katolike (25. XII. 1670. – 11. IX. 1745.). U: Kolanović, J. (ur.): Zbornik Stjepanu Antoljaku u čast. Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 211–221.
- Radonić, J. (1950):** Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka. Beograd, SANU.
- Stanojević, S. (1912):** Borba za samostalnost katoličke crkve u Nemanjičkoj državi. Beograd, SANU.
- Šufflay, M. (1916):** Die Kirchenzustände in vortürkischen Albanien. Budapest, Kön. Ung. Universitätsdruckerei.
- Zefi, F. (2004):** Skopsko-prizrenska nadbiskupija. Zagreb, Unija zajednica Albanaca u Republici Hrvatskoj.